

Герасименко Л.С.¹

Організаційно-педагогічне забезпечення професійної адаптації викладачів іноземної мови в льотних навчальних закладах

¹ *Герасименко Людмила Сергіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов, Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету, м. Кіровоград, Україна*

Анотація. У статті визначається та обґрунтовується організаційні та педагогічні основи адаптації викладачів іноземної мови до професійної діяльності в льотних навчальних закладах. Розроблено й обґрунтовано модель реалізації системи адаптації викладачів іноземної мови до професійної діяльності в льотних навчальних закладах, де відзеркалено взаємозв'язки між завданнями, принципами, змістом, педагогічними умовами. Аналіз теоретичних джерел дозволив виокремити такі компоненти в основі адаптації до професійної діяльності: мотиваційний, змістово-операційний, рефлексивний. Мета ефективної адаптації викладачів іноземної мови до професійної діяльності в льотних навчальних закладах досягається за допомогою змісту, форм та методів. Змістом професійної адаптації в льотних навчальних закладах визначено авіаційний складник професіограми викладача. Для реалізації запропонованої моделі ми пропонуємо такі форми роботи у процесі адаптаційних заходів для навчання викладачів іноземної мови: семінари, лекції, тренінги, індивідуальна робота, показові практичні заняття, екскурсії в аеропорт, відвідування занять інших викладачів, відвідування тренажерного центру, льотного підрозділу, метеостанції, аварійно-рятувальної служби. Адаптивні заходи вимагають упровадження інтерактивних методів навчання, проблемно-пошукові методів, тренінгу, перегляду та обговорення відеофільмів з аналізу авіаційних пригод і катастроф.

Ключові слова: професійна адаптація, викладач іноземної мови, професіограма викладача, льотні навчальні заклади.

Нові вимоги щодо формування викладача-професіонала, зумовлені інтеграцією у глобальний освітній простір, ґрунтуються на гуманістичних засадах, прагненні до творчості та комп'ютерній та педагогічній обізнаності. У контексті світових тенденцій українська система освіти зорієнтована на неперервність процесу навчання викладачів ВНЗ, що передбачає підвищення їх професійного рівня та потребу постійного самовдосконалення.

Аналіз досвіду освітньої практики засвідчує, що нині вкрай актуальною є проблема входження молодих педагогів до нового педагогічного простору, зокрема авіаційної сфери. Гуманітарна спрямованість навчання на факультеті іноземних мов у педагогічних ВНЗ не дозволяє викладачам-початківцям зрозуміти технічні аспекти у процесі викладання власної дисципліни. Окрім того, існують мотиваційні та соціальні фактори, що ускладнюють процес успішної професійної адаптації.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічних досліджень показав, що проблему професійної адаптації педагога до роботи в навчальному закладі представлено в роботах Я.В. Абсалямової, С.О. Гури, Г.В. Кондратьєвої, О.Г. Мороза, І.І. Облес, М.І. Скубія, В.О. Сластьоніна, О.Г. Солодухової, С.М. Хатунцевої, Н.А. Чайкіної.

Метою статті є визначення та обґрунтування організаційних та педагогічних основ адаптації викладачів іноземної мови до професійної діяльності в льотних навчальних закладах.

Адаптація до професійної діяльності спрямована на кінцевий результат – становлення викладача як професіонала. Професійне становлення фахівця є довготривалим процесом, який починається від обрання професії до перших років самостійної праці. За дослідженнями О.Г. Мороза, система професійної підготовки фахівця об'єднує такі основні етапи [4, с. 248]: професійну орієнтацію; професійний відбір; адаптацію першокурсника до умов ВНЗ; динаміку професійного становлення майбутнього фахівця в процесі підготовки у ВНЗ; діяльність випускника після закінчення ВНЗ, його професійну адаптацію. Для становлення професіонала всі етапи є значущими, проте початок професійної діяльності, його адаптація в трудовому колективі є достатньо обґрунтованими критеріями для оцінки рівня професійної підготовки. На нашу думку, реалізація адаптаційних заходів дозволить значною мірою уникнути таких негативних явищ, як нестабільність та плінність кадрів, повільне зростання професійної майстерності молодого фахівця, конформізм і негативний стиль діяльності викладача-початківця.

Проаналізувавши низку робіт з професійної адаптації (Я.В. Абсалямової, С.О. Гури, О.Г. Мороза, І.І. Облес, В.О. Сластьоніна, С.М. Хатунцевої), ми виокремлюємо такі компоненти адаптації викладачів іноземної мови до професійної діяльності в льотних навчальних закладах: мотиваційний, змістово-операційний, рефлексивний.

Мотиваційний компонент об'єднує мотиви, мету, потреби в професійному навчанні, удосконаленні, самовихованні, саморозвитку, ціннісні

установки актуалізації в професійній діяльності, стимулює творчий прояв особи в професійній діяльності. Він припускає наявність інтересу до професійної діяльності, який характеризує потребу людини в знаннях, в оволодінні ефективними способами організації професійної діяльності. Крім того, мотиваційний компонент містить мотиви здійснення педагогічної діяльності, спрямованість на передачу сукупності знань і розвиток особистості курсантів та систему ціннісних орієнтацій, смислових установок, якими керується педагог. Критерієм оцінювання сформованості мотиваційного компонента є домінування внутрішньої мотивації до професійної діяльності. Ми виокремлюємо такі показники мотиваційного компонента адаптації до професійної діяльності викладача іноземної мови в льотному навчальному закладі: прагнення до самовдосконалення та самореалізації, задоволення педагогічною професією, орієнтування на успіх.

Змістово-операційний компонент є системою особистісно-привласнених знань щодо самоорганізації і самовдосконалення в професійній діяльності, знання з психолого-педагогічних, фундаментальних і предметно-педагогічних дисциплін, які розкривають зміст майбутньої викладацької діяльності, та системою умінь і навичок саморозвивальної та саморегуляційної діяльності викладача, практичних умінь та навичок самопроекування в предметно-педагогічній діяльності.

У змістово-операційному компоненті ми розмежуємо критерій – якість системи професійних знань педагогічного процесу та сформованість умінь і навичок професійної діяльності викладача льотного навчального закладу.

Вивчивши діяльність викладача іноземної мови в льотному навчальному закладі та проаналізувавши літературу, в якій розглянуто змістовний та операційний компонент педагогічної діяльності загалом (В.В. Панчук, О.М. Пехота), ми виокремили систему професійних знань викладача іноземних мов льотних навчальних закладів, що об'єднує: методичні знання; психолого-педагогічні знання; авіаційні базові знання.

Психолого-педагогічні вміння, за А.І. Кузьмінським [3], є важливим компонентом педагогічної майстерності. До умінь і навичок професійної діяльності викладача льотного навчального закладу належать організаторські, конструктивні, комунікативні, дидактичні, перцептивні, сугестивні, пізнавальні, прикладні вміння.

Отже, у змістово-операційному критерію ми виокремлюємо такі показники: методичні та психолого-педагогічні, базові авіаційні знання; організаторські, конструктивні, комунікативні,

дидактичні, перцептивні, сугестивні, пізнавальні, прикладні уміння.

Рефлексивний компонент передбачає формування у викладачів цілісного уявлення про сутність викладацької діяльності в льотних навчальних закладах, про зміст професійної компетентності викладача, про сутність феномена рефлексії, про відповідність власних рис професійним якостям викладача іноземних мов льотного навчального закладу. Рівень розвитку рефлексивних властивостей особистості є визначальним фактором досягнення людиною високого професіоналізму у своїй справі. Рефлексія як система інформативних зворотних зв'язків відіграє велику роль у розвитку особистості, її діяльності, стосунках і взаємодіях. Рефлексивний компонент ґрунтується на засадах самопізнання, самоорганізації, саморегуляції, саморозвитку та самореалізації. Самопізнання і самоорганізація забезпечують адекватне розуміння власних можливостей і ресурсів. Самоорганізація упорядковує правильне використання останніх у процесі організації складних видів діяльності. Саморегуляція, особливо емоційна, дозволяє подолати деструктивний вплив стресорів екстремальних ситуацій. Без саморозвитку працівник швидко вичерпує свої можливості в постійно змінюваних ситуаціях трудової діяльності. Самореалізація так само, як і самоактуалізація, є важливим продуктивним процесом виявлення професійного потенціалу, особистісної, суб'єктивної сутності працівника. Критерієм рефлексивного компонента ми вважаємо оцінювання професійної діяльності. Показниками цього критерію є здатність до самоаналізу, стійкість професійної самооцінки, оцінювання власної поведінки.

Отже, інтегральна єдність мотиваційного, змістово-операційного та рефлексивного компонентів готовності до професійної діяльності викладача іноземної мови в льотних навчальних закладах створює передумову успішної адаптації. Розвиток усіх показників компонентів готовності викладача до професійної діяльності сприятиме покращенню адаптаційного періоду.

Ефективність процесу адаптації базується на загальнодидактичних і специфічних принципах, властивих дорослим людям, які вже є сформованими особистостями – принципах андрагогіки. За словами С.І. Змеєва, доросла людина має достатній рівень самосвідомості, життєвого досвіду, розуміння мети навчання та шляхів реалізації здобутих знань, умінь і навичок, особистісних якостей та ціннісних орієнтацій [2, с. 33]. Проаналізувавши основні принципи андрагогіки, ми розмежуємо такі специфічні принципи: домінування самостійного навчання; опора на досвід суб'єктів навчання; індивідуалізація навчання

(створення індивідуальних програм навчання); системність навчання; контекстність навчання (у льотних навчальних закладах викладачі отримують знання для того, щоб викладати курсантам з позицій їхніх майбутніх авіаційних спеціальностей); актуалізація результатів навчання (застосування на практиці); елективність навчання (свобода при виборі цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, місця і оцінювання результатів).

Здійснення освітнього процесу адаптаційного періоду та подальшого становлення викладача іноземних мов можливе на базі шкіл та лабораторій, створених на кафедрах іноземних мов льотних навчальних закладів, що мають на меті організаційно забезпечити оптимальні умови для розвитку знань, умінь і навичок, професійно важливих якостей викладачів для подальшого ефективного функціонування. Досягнення мети навчального процесу викладачів забезпечується змістом, методами та прийомами. Зміст адаптації викладачів іноземної мови до професійної діяльності в льотних навчальних закладах об'єднує: сутність та особливості діяльності викладача іноземної мови в льотному навчальному закладі; викладання іноземної мови як фактору безпеки польотів; професійне становлення й постійне самовдосконалення викладачів. Зміст адаптації викладача іноземної мови саме до льотного навчального закладу визначається авіаційним складником професіограми викладача, який віддзеркалює основні функції та вимоги до педагога льотного навчального закладу, базові авіаційні знання, уміння й навички, інтегративні професійні якості. Професіограма базується на змісті діяльності та об'єднує базові знання та вміння згідно з навчальною, науковою, методичною, організаційною та виховною діяльністю. З-поміж умінь до кожного виду діяльності розмежуємо такі: гностичні, прогностичні, дидактичні, організаційні, рефлексивні.

До базових знань з навчальної діяльності належать: фразеологія радіообміну; базова авіаційна термінологія з авіаційних дисциплін; зміст основних документів ІКАО (ІКАО Doc. 4444, ІКАО Doc. 9432, ІКАО Doc. 9835). Базовими вміннями з навчальної діяльності є: встановлювання міжпредметних зв'язків іноземної мови та авіаційних технічних дисциплін; прогнозування перебігу та результатів викладання авіаційної англійської мови; розробка навчального матеріалу з іноземної мови професійного спрямування, організація практичних занять, використання найбільш раціональних форм і методів; активізування навчально-професійної діяльності курсантів; аналіз власної професійної діяльності з позиції навчання іноземній мові професійного

спрямування.

Знання спеціально-наукової методології досліджень; авіаційної педагогіки та психології; методологічних засад підготовки операторів складних систем дають змогу організувати наукову діяльність викладача іноземної мови льотного навчального закладу. До базових умінь наукової діяльності належать: формулювання мети, проблеми, гіпотези, завдань дослідження з проблеми авіаційної педагогіки; створення моделі наукового пошуку, побудова системи наукових гіпотез та доказів; аналіз зв'язків між явищами; аналіз власної наукової діяльності; розробка й адаптація методів наукових досліджень авіаційної педагогіки; оволодіння способами активізації наукової діяльності курсантів та реалізація результатів наукових досліджень у педагогічній практиці; аналіз власної наукової діяльності.

Методична діяльність викладача іноземної мови льотного навчального закладу передбачає володіння знаннями нормативно-правового забезпечення підготовки авіаційних фахівців, методики викладання «Професійно-орієнтованої англійської мови». Методична діяльність вимагає досягнення таких умінь: складання навчальної робочої документації; розробка моделі навчальної діяльності курсантів; розробка та впровадження нових методів навчання авіаційної англійської мови; складання навчального матеріалу, структурувати матеріал; аналіз ефективності професійної підготовки, методів організації навчально-виховного процесу.

Організаційна діяльність в льотних навчальних закладах вимагає базових знань нормативно-правових засад організації навчально-виховного процесу льотного навчального закладу, тенденцій розвитку, основних напрямів та результатів наукових пошуків у галузі авіації; основ професійно-орієнтаційної роботи в авіації. Базовими вміннями організаційної роботи є: передбачення індивідуально-психологічної схильності особистості до авіаційних спеціальностей; аналіз стану та тенденцій розвитку професійного простору авіаційних спеціальностей, вимог до майбутнього авіаційного фахівця; розробка й адаптація методів діагностики, технології професійно-орієнтаційної роботи; мотивування курсантів до участі у виховній роботі, у наукових конференціях і семінарах.

Виховна діяльність у льотних навчальних закладах об'єднує базові знання нормативно-правових засад організації навчально-виховного процесу льотного навчального закладу, знання статуту льотного навчального закладу. Базовими вміннями виховної діяльності є: моделювання виховного і професійного простору становлення та розвитку майбутнього авіаційного фахівця;

встановлення психологічного контакту з курсантами; створення комфортного психологічного клімату в освітньому процесі; підтримка органі-

заційно-стройового режиму льотного навчального закладу; аналіз рівень власної обізнаності в авіаційній сфері.

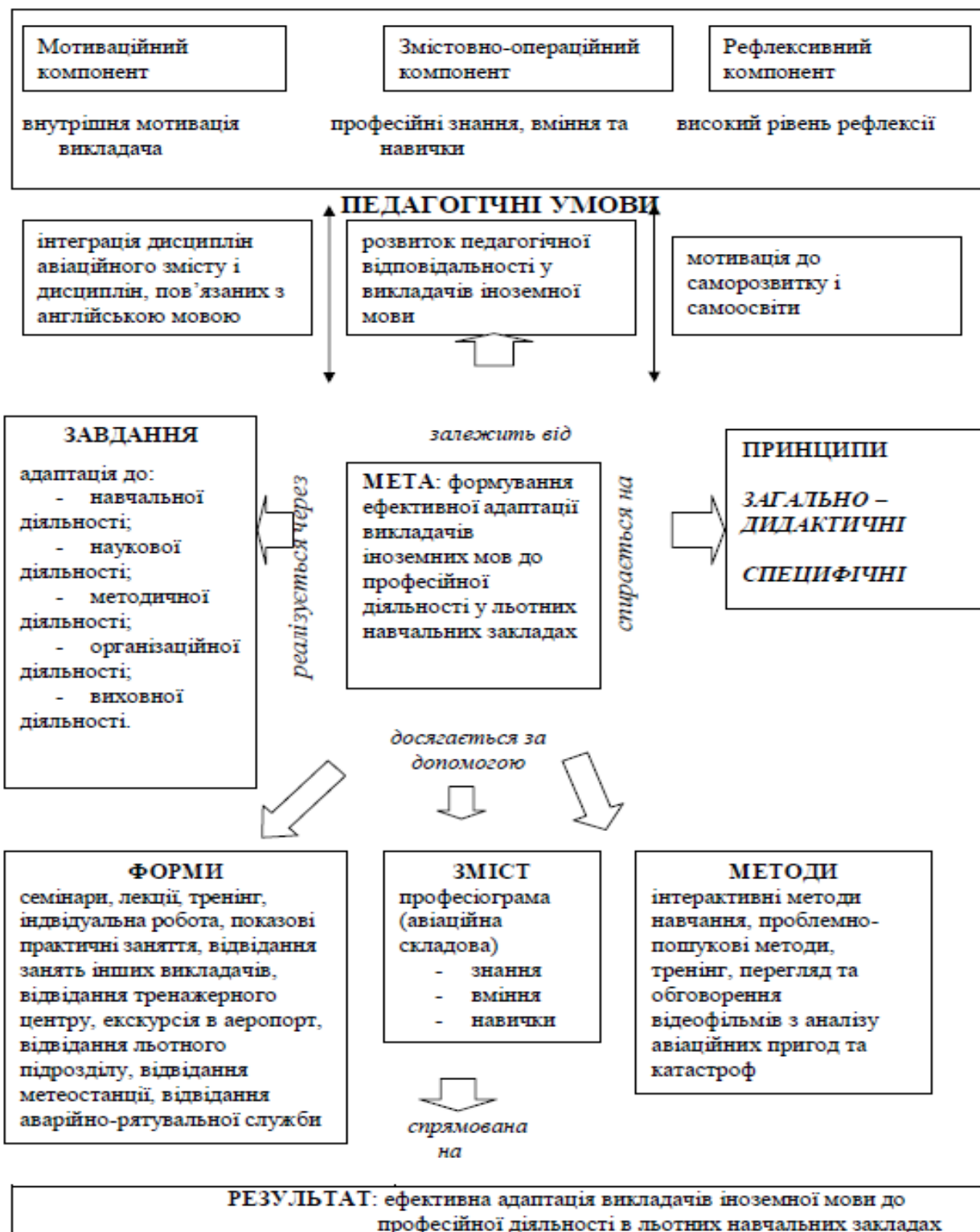

Рис. 1. Модель реалізації системи адаптації викладачів іноземної мови до професійної діяльності в льотних навчальних закладах

Професійні якості педагога ми розглядаємо згідно дослідження О.І. Гури [1] у межах підсистем професійного мислення, професійної спрямованості, експресивної, організаторської та комунікативної підсистем. Професійне мислення об'єднує аналітичний склад, самостійність, гну-

чкість, динамічність, критичність, продуктивність, творчість. У підсистему професійної спрямованості входять принциповість, високий рівень професійної мотивації, адекватна самооцінка, адекватний рівень домагань, цілеспрямованість, гуманістична спрямованість, ідейна пе-

реконаність, позитивне ставлення до самого себе. Експресивна підсистема містить емоційну-вольову стабільність, стійкість до стресу, оптимізм, емоційну сприйнятливість, витримку, оптимістичність, самоконтроль. Організаторська підсистема передбачає наявність таких якостей: відповідальності, вимогливості, працездатності, ініціативності, наполегливості. До якостей комунікативної підсистеми належать контактність, емпатійність, терпимість, тактовність, рефлексивність, толерантність [1, с. 70].

У процесі реалізації адаптаційних заходів для викладачів доцільно використовувати такі методи навчання: інтерактивні, тренінг, проблемно-пошукові, метод перегляду та обговорення відеофільмів з аналізу авіаційних пригод і катастроф.

Одним з найбільш важливих етапів дослідження є побудова моделі явища, що досліджується, тобто уявного або умовного образу, що відтворює його найважливіші властивості за допомогою системи спеціально розроблених знаків. У педагогіці моделювання як засіб пізнання

складних педагогічних феноменів є часто єдиним методом віддзеркалення системи організації педагогічного процесу. Здійснений теоретичний аналіз проблеми професійної адаптації й положень, що регламентують організацію освітнього процесу в льотних навчальних закладах, дає змогу створити модель реалізації системи адаптації викладачів іноземних мов до професійної діяльності в льотних навчальних закладах (рис. 1.). В основу моделі покладено мету, педагогічні умови, компоненти професійної адаптації, принципи, зміст, завдання, методи та прийоми, форми, критерії, показники, рівні адаптованості й результати.

Отже, розроблена та обґрунтована нами модель адаптації викладачів до професійної діяльності в льотних навчальних закладах дозволить наочно представити взаємодію мети, завдань, педагогічних умов, принципів, змісту, форм і методів навчання для досягнення результату, критеріями якого є мотиваційний, змістово-операційний та рефлексивний компоненти професійної адаптації з відповідними показниками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гура О.І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект: монографія / Олександр Іванович Гура. – Запоріжжя : ГУ „ЗІДМУ”, 2006. – 332 с.
2. Змеев С.И. Андрогогика: становление и пути развития / С. И. Змеев // Педагогика, 1995. – №2. – С. 64–67.
3. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник / Анатолій Іванович Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
4. Мороз О.Г. Викладач вищої школи : психолого-педагогічні основи педагогіки / Мороз О.Г., Падалка О.С., Юрченко В.І.; за заг. ред. О.Г. Мороза. – К.: НПУ, 2006. – 208 с.

Gerasimenko L. Organizational and Pedagogical Provision of Foreign Language Teachers' Professional Adaptation in the Flying Educational Institutions

Abstract. The article formulates and grounds organizational and pedagogical provision of foreign language teachers' professional adaptation in the flying educational institutions. The theoretical analysis gives opportunity to define pedagogical conditions which determine the effectiveness of Foreign Language teachers' professional adaptation, such as integration of aviation subjects and Foreign Language, development of teachers' pedagogical responsibility, motivation to self-development and self-education. There has been worked out the pedagogical model of Foreign Language teachers' professional adaptation system in flying educational institutions. Having analyzed theoretical sources we suggest the following components of adaptation to the professional activity: motivation, content-operational, reflexive. The criteria and measures of every component have been defined. The criterion of the motivation component is inner professional motivation predominance, the criterion of the content-operational one is the quality of professional pedagogical knowledge and presence of professional skills, the criterion of the reflexive component is professional activity evaluation. The criteria and levels of teachers' adaptation to the professional activity flying educational institutions have been revealed. The measures determining professional motivation formation levels are the following: self-development and self-fulfilment drive, pedagogical profession satisfaction, success orientation, professional knowledge (tutorial, psychological, pedagogical, basic aviation), numerous skills (managerial, construction, communicative, training, perceptive, suggestive, cognitive, practical), self-analysis ability, professional self-esteem resistance, own behavior evaluation. The goal of effective foreign language teachers' professional adaptation is achieved with the help of learning content, forms and methods. The content of teachers' professional adaptation in the flying educational institutions is the aviation constituent of the teachers' job description. We suggest the following forms of study in the process of adaptation: seminars, lectures, trainings, individual work, demonstrative practical lessons, excursions to an airport, visiting other teachers' lessons, visiting simulator training centre, and others. Adaptation measures require interaction and problematic teaching methods, trainings, watching and discussing films 'Air Crashes Investigations'.

Keywords: professional adaptation, Foreign Language teachers, teachers' job description, flight educational institutions.

Герасименко Л.С. Организационно-педагогическое обеспечение профессиональной адаптации преподавателей иностранного языка в летных учебных заведениях

Аннотация. В статье выделяется и обосновывается организационные и педагогические основы адаптации преподавателей иностранного языка к профессиональной деятельности в летных учебных заведениях. Анализ теоретических основ дал возможность определить педагогические условия, от реализации которых зависит успешность адаптации преподавателя иностранного языка к профессиональной деятельности в летных учебных заведениях, а именно: интеграция дисциплин авиационного содержания и дисциплины «Иностранный язык»; развитие педагогической ответственности у преподавателей иностранного языка; мотивация к саморазвитию и самообразованию. Разработана и обоснована модель реализации системы адаптации преподавателей иностранного языка к профессиональной деятельности в летных учебных заведениях. Анализ теоретических источников позволил выделить следующие компоненты в основе адаптации к профессиональной деятельности: мотивационный, содержательно-операционный, рефлексивный. Выделены критерии и показатели каждого компонента. Критерием мотивационного компонента является доминирование внутренней мотивации к профессиональной деятельности, содержательно-операционного – качество системы профессиональных знаний педагогического процесса и сформированность умений и навыков профессиональной деятельности преподавателя летного учебного заведения, рефлексивного - оценка профессиональной деятельности. Показатели, определяющие уровни формирования профессиональной мотивации следующие: стремление к самосовершенствованию и самореализации; удовлетворения педагогической профессии; ориентация на успех; методические и психолого-педагогические, базовые авиационные знания; организаторские, конструктивные, коммуникативные, дидактические, перцептивные, суггестивные, познавательные, прикладные умения; способность к самоанализу; устойчивость профессиональной самооценки; оценки собственного поведения. Цель эффективной адаптации преподавателей иностранного языка к профессиональной деятельности в летных учебных заведениях достигается с помощью содержания, форм и методов. Содержанием профессиональной адаптации в летных учебных заведениях является авиационная составляющая профиограммы преподавателя. Для реализации предложенной модели мы определяем следующие формы работы в процессе адаптационных мероприятий для обучения преподавателей иностранного языка: семинары, лекции, тренинги, индивидуальная работа, показательные практические занятия, экскурсии в аэропорт, посещение занятий других преподавателей, посещение тренажерного центра, летного подразделения, метеостанции, аварийно-спасательной службы. Адаптивные мероприятия требуют внедрения интерактивных методов обучения, проблемно-поисковых методов, тренингов, просмотра и обсуждения видеофильмов по анализу авиационных происшествий и катастроф.

Ключевые слова: профессиональная адаптация, преподаватель иностранного языка, профиограмма преподавателя, летные учебные заведения.